

Razvoj socijalnih vještina kod djeteta sa senzoričkim poteškoćama

Spasović, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:925133>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-01-27**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PETRA SPASOVIĆ

**RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA KOD DJETETA SA
SENZORIČKIM TEŠKOĆAMA**

Završni rad

Pula, rujan, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PETRA SPASOVIĆ

**RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA KOD DJETETA SA
SENZORIČKIM TEŠKOĆAMA**

Završni rad

JMBAG: 0116060053, izvanredna studentica
Studijski smjer: Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Predmet: Trening socijalnih vještina
Znanstveno područje: Društvene znanosti
Znanstveno polje: Psihologija
Znanstvena grana: Razvojna psihologija
Mentor: Đeni Zuliani Blašković, mag.psih.

Pula, rujan, 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. SENZORNA INTEGRACIJA.....	2
2.1. Senzomotorni razvoj.....	3
2.2. Osjetilni sustavi u tijelu djeteta	4
2.2.1. Dodir i taktilni unos	4
2.2.2. Vid i vizualni unos	5
2.2.3. Sluh i auditivni unos	5
2.2.4. Njuh/okus i olfaktorni/gustativni unos	6
2.2.5. Propriocepcija	6
2.2.6. Vestibularno osjetilo	6
3. TEŠKOĆE SENZORNE INTEGRACIJE KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	8
3.1. Disfunkcija senzorne integracije	8
3.2. Znakovi koji ukazuju na teškoće senzorne integracije	9
4. SOCIJALNE VJEŠTINE DJETETA S TEŠKOĆAMA SENZORNE INTEGRACIJE	12
4.1. Socijalne vještine i socijalna kompetencija	14
4.2. Utjecaj poremećaja osjetilnih sustava na socijalne vještine djeteta.....	15
4.3. Samoregulacija kao zahtjevna socijalna vještina.....	16
4.4. Utjecaj teškoća senzorne integracije na komunikaciju.....	18
5. ULOGA OKOLINE NA RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA.....	20
5.1. Uloga obitelji kao baze razvoja socijalnih vještina	20
5.2. Stručna služba u vrtiću kao važna podrška	21
6. RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA U VRTIĆU	23
6.1. Uloga odgojitelja u inkluziji djeteta s teškoćama senzorne integracije.....	23
6.2. Pomoć vršnjaka u razvoju socijalnih vještina djece s teškoćama.....	24
6.3. Prilagodba svakodnevice djetetu s teškoćama senzorne integracije.....	26
6.2.1. Aktivnosti za proprioceptivni unos.....	26
6.2.2. Aktivnosti za vestibularni unos	27

6.2.3. Aktivnosti za auditivni unos	27
6.2.4. Aktivnosti za olfaktorni unos	28
6.2.5. Aktivnosti za gustativni unos	28
6.2.6. Aktivnosti za taktilni unos	28
6.2.7. Aktivnosti za vizualni unos	29
7. ANALIZA SLUČAJA	30
7.1. Opći podaci.....	30
7.2. Prepoznavanje problema	30
7.3. Osjetilni sustavi u dobi od 2 godine.....	31
7.3.1. Taktilni sustav	31
7.3.2. Vizualni sustav.....	31
7.3.3. Auditivni sustav	31
7.3.4. Olfaktorni i gustativni sustav.....	31
7.3.5. Propriocepcija	32
7.3.6. Vestibularno osjetilo	32
7.4. Socijalne vještine u ranom djetinjstvu	32
7.5. Terapije i podrška stručnjaka.....	32
7.6. Djevojčica u dobi od 6 godina.....	33
8. ZAKLJUČAK.....	34
9. LITERATURA	35
SAŽETAK.....	38
SUMMARY	39

1. UVOD

O senzornoj integraciji ne može se govoriti kao o nečemu što postoji ili ne postoji, o nečemu što je crno ili bijelo. Ona se događa svima. Ponekad može funkcionirati bolje, a ponekad lošije. To je neurološki proces kojim se osjeti organiziraju u svrhu svakodnevnog funkcioniranja i događa se svakodnevno. Ako osoba zapne, osjetila šalju informaciju mozgu o promjeni ravnoteže tijela, njegovom položaju i mogućnosti pada. Mozak u tom trenutku aktivira ruke koje se pružaju kako bi spriječio udarac glavom. Taj proces kojim je mozak dobio informaciju putem osjetila, obradio ju i pokrenuo motoričku aktivnost, zove se senzorna integracija.

Problem se javlja kod disfunkcije senzorne integracije. Ona se primjećuje već u ranom djetinjstvu. Događa se kada se informacije dobivene putem osjetila ne integriraju kako bi trebale pa ih mozak nije u stanju ispravno obraditi i organizirati. Djeca koja imaju teškoće sa senzornom integracijom, često su nespretnija od vršnjaka, slabije razvijene fine i grube motorike, izuzetno mirna ili izuzetno aktivna, odbijaju određene teksture, materijale, okuse, mirise te često imaju teškoće u svakodnevnom funkcioniranju, mogu imati usporen govorno jezični razvoj i druge teškoće.

Sukladno tome, djeci s disfunkcijom senzorne integracije teže se snaći u vrtiću nego djeci tipičnog razvoja. Svakodnevne aktivnosti ovoj djeci mogu biti veliki izazovi. Teškoće su, između ostalog, vidljive u socijalnim odnosima. Slabije razvijene socijalne vještine dovode do nerazumijevanja vršnjaka, posljedično i odbacivanja djeteta što uzrokuje manjak samopouzdanja i zatvaranje u sebe.

Odgovornost ima veliku ulogu. Na njemu je važan zadatak da promišljenim ponašanjem, empatijom, razumijevanjem, proaktivnošću, mudro osmišljenim aktivnostima, prilagođenom prostoru, svakodnevnom komunikacijom s roditeljima i stručnjacima te stručnim usavršavanjem, ovom djetetu olakša svakodnevnicu i omogući da se u vrtiću osjeća sigurno, voljeno i prihvaćeno jer jedino tako može napredovati i razvijati se do punog potencijala.

2. SENZORNA INTEGRACIJA

Način na koji koristimo informacije koje primamo osjetilima iz vlastitog tijela i okoline naziva se senzorna integracija. Ta osjetila se integriraju kako bismo dobili pouzdanu sliku svijeta oko nas i naše uloge u njemu. Ona nas dovode do spoznaje tko smo, gdje smo i što se oko nas događa (Biel, Peske, 2007).

Dakle, putem osjetila dobivamo informacije o stanju našeg fizičkog tijela i okoline koja nas okružuje. Svakog trenutka u naš mozak pristiže izuzetno velik broj senzornih informacija. Mozak mora organizirati sve te informacije kako bi se čovjek mogao normalno kretati, učiti i ponašati. On locira, svrstava i uređuje osjete. Ayres (2002) ovaj proces uspoređuje s prometnim policajcem koji usmjerava automobile. Kada osjeti nastaju na dobro organiziran ili integriran način, mozak ih može upotrijebiti tako da formira percepciju, ponašanje i učenje. Ali, kada je nastajanje osjeta neorganizirano, život može izgledati kao prometni kaos.

Proces senzorne integracije počinje se razvijati jako rano, prije samog rođenja, a kroz rano djetinjstvo ubrzano se razvija kroz razne taktilne, vizualne, auditivne, gustativne, olfaktorne, vestibularne i proprioceptivne inpute iz djetetove okoline. U ovom procesu i njegovoj uspješnosti vidi se važnost raznovrsnih podražaja i poticaja u ranom djetinjstvu. Na njega se može izravno utjecati i poticati njegov razvoj (Kovačić Klemen, Kuprešak, 2016).

Senzorna integracija počinje već u majčinoj utrobi. Tada mozak fetusa osjeća pokrete majčinog tijela (Ayres, 2002). Žurno se nastavlja u prvoj godini života djeteta. Najveći razvoj događa se za vrijeme adaptivne reakcije. Adaptivna reakcija može se objasniti kao svrhovit i prema cilju usmjeren odgovor na osjetni doživljaj. U situaciji kad dijete vidi zvečku i posegne prema njoj, adaptivna reakcija je posezanje. Besciljno mahanje rukama to nije. Adaptivna reakcija postaje kompleksnija puzanjem djeteta kako bi se približilo udaljenoj zvečki. Formiranjem adaptivne reakcije, mozak se razvija i organizira. Iako to ponekad izgleda kao obična igra, to nikako nije samo to. Igra je sastavljena od adaptivnih reakcija koje ostvaruju senzornu integraciju. Dijete koje uči organizirati svoju igru, jednog će dana temeljem toga, bolje organizirati svoje školske obveze, pa time i postati organizirana odrasla osoba. Dakle, adaptivna reakcija je odgovarajuća radnja u kojoj pojedinac uspješno odgovara na neki zahtjev

okoline. Adaptivne reakcije zahtijevaju dobru senzornu integraciju, te također poboljšavaju proces senzorne integracije (Aryes, 2002).

2.1. Senzomotorni razvoj

Senzomotorni razvoj odnosi se na povezanost osjeta i kretanja. Osjetne poruke dolaze iz našeg tijela i okoline. Dobivene poruke integrira i obrađuje središnji živčani sustav pa zatim koristimo te osjetne informacije za motoričke odgovore, misli ili osjećaje. Djeca s teškoćama senzorne integracije često imaju teškoće u senzorno-motoričkom povezivanju. Njihovi pokušaji često su neuspješni i nezadovoljavajući što izaziva frustracije i lako odustajanje. Sukladno tome, mogu birati manje zahtjevne aktivnosti koje zahtijevaju manji motorički odgovor što dovodi do vrtnje u krug jer što se manje kreću, manje su sposobna za kretanje (Kranowitz, 2018).

U predškolskoj dobi, dijete uči osjećati svoje tijelo i svijet koji ga okružuje. Uči kako se u njemu kretati što učinkovitije. Ono uči što znače različiti zvukovi i uči govoriti, kako se nositi s fizičkim silama, komadima namještaja, odjećom, obućom, priborom za jelo, igračkama, olovkama, knjigama, drugim ljudima. Kako bi informacije koje dobiva iskoristilo, dijete mora razviti senzornu integraciju. Postoji prirodni tijek kojim se razvija senzorna integracija i svako dijete slijedi jednak redoslijed, individualnom brzinom. Djeca koja dosta odstupaju od normalnog tijeka razvoja senzorne integracije, mogu kasnije imati problema u određenim aspektima života (Aryes, 2002).

Sam proces organizacije senzornih informacija je senzorna integracija. Ona se događa kako bi mozak stvarao svrhovitu reakciju tijela, dobru percepciju, osjećaje i mišljenje. Senzorna integracija spaja sve informacije, raspoređuje ih i razvrstava. Kada je funkcioniranje mozga potpuno uravnoteženo, tjelesni pokreti su spretniji, učiti postaje lakše, a dobro ponašanje dolazi prirodno. Griješi se ako se pokuša razviti djetetov vid ili sluh nezavisno od ostalih osjetila. To se može raditi uključujući taktilna, vestibularna i proprioceptivna iskustva koja djeca žele i trebaju (Biel, Peske, 2007).

U svakom djetetu postoji unutarnji poriv da razvije senzornu integraciju. Nije mu potrebno reći da puzi, ustane ili se penje, to mu dolazi prirodno. Priroda se o tome brine automatski. U prvom mjesecu života djetetu je važan **dodir**. Novorođenče može na neke tjelesne osjete odgovoriti urođenim refleksnim pokretima. Primjerice, ukoliko nježno dotaknemo obraz novorođenčeta, ono će automatski okrenuti glavu prema našoj ruci. Mokra pelena novorođenče uznemiruje, dok ga dodir majke umiruje. Ono također reagira na **silu težu i kretanje**, osjete koji dolaze iz njegovog unutarnjeg uha. Osjetilni doživljaji koji dijete uveseljavaju pomažu razvoju senzorne integracije. Nošenje ili zibanje stvara djetetu ugodu te ga to umiruje. (Ayres, 2002).

Kada organizam postaje osjetljiviji na podražaje koji su manji po veličini te manje osjetljiv na podražaje koji su stalne veličine ili im veličina raste, govori se o osjetnoj adaptaciji kod koje se može raditi o senzibilizaciji ili desenzibilizaciji. Kod senzibilizacije, organizam postaje osjetljiviji na podražaje koji su manji po veličini, dok kod desenzibilizacije organizam postaje manje osjetljiv na stalne podražaje. Senzibilizacija i desenzibilizacija također se nazivaju pozitivnom i negativnom adaptacijom (Rathus, 2001).

2.2. Osjetilni sustavi u tijelu djeteta

Biel i Peske (2007.) navode da ih zapravo postoji sedam. Osim vanjskih osjetila koja prikupljaju informacije iz okoline (dodir, vid, sluh, njuh i okus), postoje i dva unutarnja, a to su osjetilo pokreta i osjetilo svijesti o vlastitom tijelu tj. proprioceptivno i vestibularno osjetilo. Ona nam daju informacije o položaju tijela i pokreta u odnosu na gravitaciju.

2.2.1. Dodir i taktilni unos

Taktilni sustav prvi se od senzornih sustava razvija u maternici i najveći je senzorni sustav tijela. Taktilne receptore imamo po cijelom tijelu. Oni su smješteni po koži, u ustima, grlu, probavnom sustavu, ušnim kanalčićima i organima za razmnožavanje. Oni primaju podražaje i prenose ih putem živčanih vlakana do mozga gdje se obrađuju. Ukoliko se u ovom procesu dogodi neki propust, nastat će

zbunjujuće senzorno iskustvo. Blagi dodir, duboki pritisak, vibracije, temperatura, osjet boli, sve su to podražaji koje omogućuje taktilni sustav (Biel, Peske, 2007).

Taktilni unos ne odnosi se samo na kožu već i na sluznice. Uključuje teksturu, temperaturu, pritisak i drugo. Dijete preosjetljivo na dodir, lakše će prihvatiti čvrst dodir nego blag.

2.2.2. Vid i vizualni unos

Putem osjetila vida, dobivamo oko 90% ukupnih informacija iz okoline. Da bi se to dogodilo, potrebna su tri osnovna dijela: oko, vidni živac i centar za vid u kori velikog mozga (<https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/4f77c550-2b26-4717-b65e-82b845685f3f/biologija-8/m03/j05/index.html>, pristupljeno 14.08.21.). Mozak osim samog zapažanja slika u okolini, mora i obraditi značenje te vidne informacije, zapamtiti je i odabrati najbolji način reagiranja ako je potrebno. Primjerice, ukoliko dijete ugleda loptu, mozak će obraditi njeno značenje, pratiti njeno kretanje te pokrenuti reakciju hvatanja. Podraživanjem senzornih receptora u očima, nastaje impuls za optički živac koji šalje senzorne poruke u različite dijelove mozga gdje se informacije pohranjuju, razvrstavaju i povezuju sa svim drugim osjetima (Biel, Peske, 2007).

2.2.3. Sluh i auditivni unos

Funkcija slušnog sustava je percepcija zvuka. Slušna obrada je način na koji središnji živčani sustav i mozak prepoznaju i daju smisao zvukovima koji imaju mnogo dimenzija: intenzitet, frekvenciju, trajanje i lokaciju. Djetetu koje ima teškoće sa senzornim integriranjem teško je sve to uskladiti. Može se dogoditi da je dijete hipo ili hipersenzibilno na zvukove (Biel, Peske, 2007). Primjerice, zvuk automobila djetetu s teškoćama slušne obrade može djelovati toliko glasno da se ne može koncentrirati na išta drugo, dok neka djeca ne reagiraju ni na glasno lupanje loncima.

2.2.4. Njuh/okus i olfaktorni/gustativni unos

Okusi i mirisi pomažu nam u odabiru hrane. Pomoću ovih osjeta prepoznajemo otrove i tvari koje bi za nas mogle biti štetne. Njuh i okus su usko povezani. To se najbolje može primijetiti prilikom prehlade, kada hrana radi začepljenog nosa gubi okus (Biel, Peske, 2007).

Djeci koja pate od teškoća sa senzornom obradom, mnogi okusi i mirisi mogu biti odbojni, naročito oni intenzivniji što može dovesti i do odbijanja hrane. Kao i s drugim osjetima, i s njuhom i okusom djeca mogu biti hipo ili hipersenzibilna. Primjerice, hiposenzibilna djeca birat će namirnice jačeg okusa i mirisa, dok će hipersenzibilnoj djeci već blaži mirisi i okusi smetati pa tako hiposenzibilna djeca sole hranu znatno više od uobičajenog, dok hipersenzibilna jedu čak i potpuno neslano.

2.2.5. Propriocepcija

Propriocepcija je unutarnje osjetilo putem kojeg čovjek dobiva informaciju o položaju svoga tijela i njegovih dijelova, jednostavnije rečeno, kako tijelo osjeća sebe. Mozak dobiva informacije putem receptora u zglobovima, mišićima, ligamentima i vezivnom tkivu. Ovaj proces događa se nesvjesno. Primjerice, dok osoba gleda televiziju, ne razmišlja svjesno u kojem položaju se tijelo nalazi, ali svejedno ne pada s kauča jer se o tome brinu senzorni receptori.

Djetetu koje ima teškoće s propriocepcijom, svakodnevne aktivnosti su vrlo izazovne. Ono nema dobru predodžbu o položaju svojeg tijela u prostoru osim ako svjesno ne gleda gdje mu se koji dio tijela nalazi. Djeca s proprioceptivnim teškoćama često padaju, zapinju, općenito su nespretnija i sporija. Moguće su teškoće s baratanjem malim predmetima zbog lošeg osjećaja pozicije prstiju. Mogući su i problemi s grafomotorikom i osjećajem koliko snage olovku treba stisnuti da bi pustila željeni trag (Biel, Peske, 2007).

2.2.6. Vestibularno osjetilo

Propriocepcija nam govori gdje se nalaze dijelovi našeg tijela u odnosu na samog sebe, dok pomoću vestibularnog osjetila dobivamo informaciju o položaju

našeg tijela i njegovih dijelova u odnosu na gravitaciju. Ono radi neprekidno i pomaže nam kako bi nesmetano izvodili pokrete suprotne gravitaciji (Petković, Škrinjar, 2010). Primjerice, ukoliko se nagnemo preko prozora, unosima vestibularnog osjetila, mozak će znati što treba aktivirati da uslijed gravitacije ne padnemo.

Kod djece koja imaju disfunkcionalno vestibularno osjetilo, gravitacija može zadavati probleme pa, primjerice, dijete može biti nesigurno oko naizgled jednostavnih aktivnosti poput sjedenja na zidiću ili ljuljanja dok noge vise u zraku. Kako navode Biel i Peske (2007.), vestibularni sustav je glavni organizator drugih osjetilnih sustava i direktno utječe na njih. Razlika između djece koja su hipersenzibilna i hiposenzibilna na vestibularne podražaje može biti velika. Hipersenzibilna djeca mogu se bojati naizgled bezopasnih aktivnosti poput vrtnje, ljuljanja, klackanja... Hipersenzibilna djeca tražit će što više takvih podražaja.

3. TEŠKOĆE SENZORNE INTEGRACIJE KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Senzorna integracija je sposobnost da se informacije primaju preko osjetila dodira, pokreta, mirisa, okusa, vida i sluha. Te osjetilne percepcije spajaju se s već postojećim informacijama, sjećanjima i znanjem te čine smislene tjelesne reakcije temeljem konstruktivne upotrebe perceptivnog „ulaza“. Odvija se u središnjem živčanom sustavu. Ta područja odgovorna su za koordinaciju, pažnju, razinu budnosti, autonomno funkcioniranje, emocije, pamćenje i više spoznajne funkcije (Daniels, Stafford, 2003).

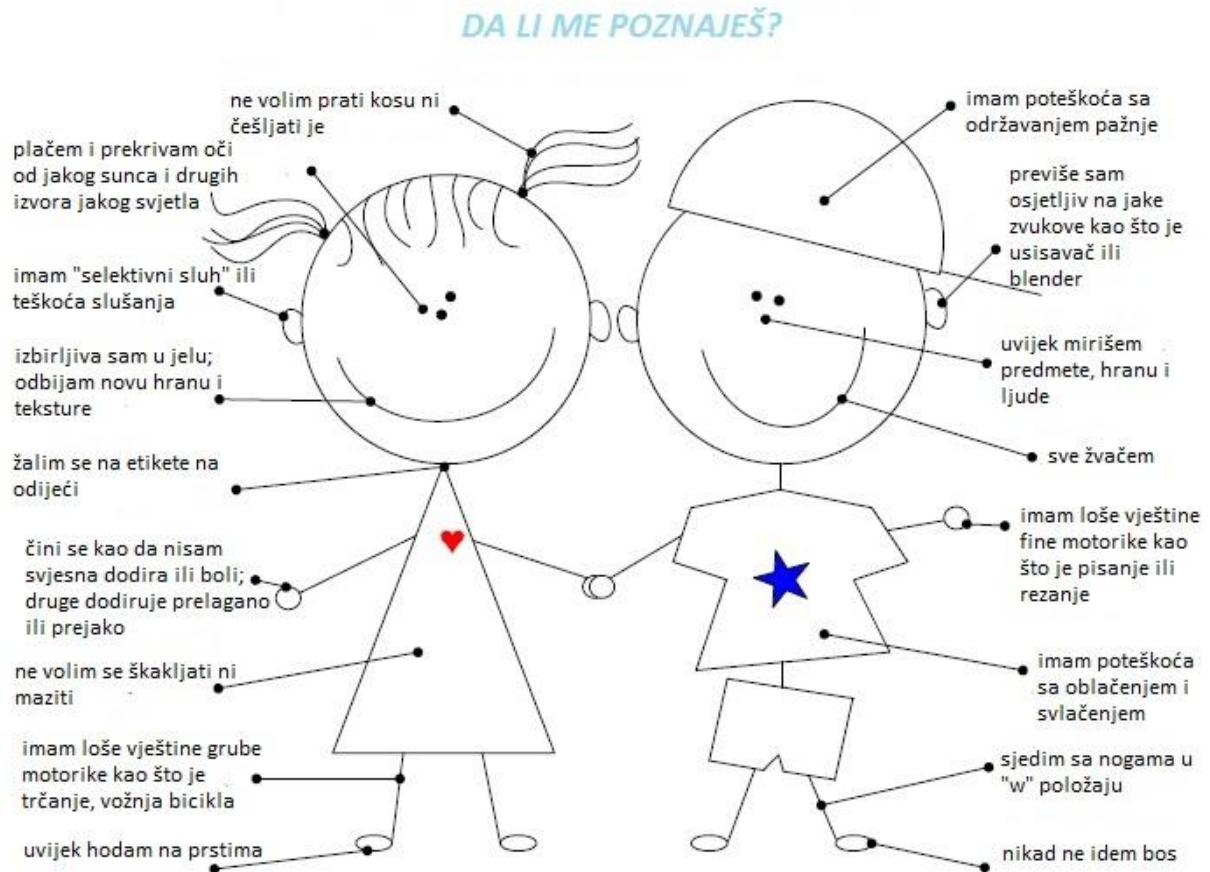
Kada ovaj sustav ne reagira kako treba, govori se o disfunkciji senzorne integracije. U tom slučaju osjetilni ulaz ne integrira kako treba i u mozgu ne organizira na odgovarajući način što može dovesti do različitih stupnjeva problema u razvoju, obradi informacija i ponašanju, a sve su to problemi koji nepovoljno utječu na sposobnost učenja.

3.1. Disfunkcija senzorne integracije

Disfunkcija senzorne integracije manifestira se na mnogo načina. Djeca mogu biti premalo ili previše osjetljiva na osjetilni „ulaz“. Razina aktivnosti može biti neobično visoka ili neobično niska (Biel, Peske, 2007). Primjerice, mlaka juha djetetu s teškoćama senzorne integracije može djelovati vruće, slano jelo može djelovati potpuno neslano, blage sunčeve zrake mogu djelovati kao pravi napad, a hladan vjetar izuzetno bolan.

Djeca s teškoćama senzorne integracije često imaju probleme grube i fine motorike, kašnjenje govora, slabije postignuće u učenju, može postati impulzivno, kraće pažnje, teškoće s prilagodbom na nove situacije i mogu reagirati povlačenjem, agresijom ili jednostavno biti isfrustrirani (Daniels, Stafford, 2003).

SLIKA 1. Djeca s teškoćama senzorne integracije

IZVOR:

https://www.google.com/search?q=senzorna+integracija&sxsrf=ALeKk00jSulLkEQa2kD_laVh0KVDib7TSA:1629128232980&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUK_Ew1uPrM77XyAhWagf0HHaFjAaEQ_AUoAXoECAIQAw#imgrc=2RsYtVYrpaAzJM,
preuzeto 14.08.21.

3.2. Znakovi koji ukazuju na teškoće senzorne integracije

Svatko ponekad ima teškoća sa senzornom integracijom, ne samo djeca, već i odrasli. Često se događa da se čovjek osjeća izgubljenim u prostoru, bude više nego inače osjetljiv na podražaje iz okoline, osjeća se pomalo šeptrljivo ili mu određena aktivnost iz nekog razloga ne ide od ruke. Ali kada se takvo nešto događa većinu vremena te utječe na kvalitetu života i funkcionalnost pojedinca, može se govoriti o teškoćama senzorne integracije.

Kako bi se kod djece, u ranoj predškolskoj dobi, na vrijeme otkrile ove teškoće, treba reagirati na određene alarme koji na to mogu ukazivati, a neki od njih su:

- dijete pretjerano reagira na dodir, kretanje, vidni ili zvučni podražaj,
- nedovoljno reagira na osjete dodira, pokreta, vida ili zvuka,
- neobično je aktivno ili neobično mirno,
- dijete je impulzivno, nemirno, nepažljivo i kraće pažnje,
- slabo osjeća svoje tijelo,
- ima nerazvijene motoričke vještine (gruba i fina motorika),
- nekoordinirano je i trapavo, često pada i spotiče se,
- slabo je bilateralno koordinirano i teško prelazi središnju os tijela,
- slabo je u motoričkom planiranju,
- lako se zamara, klonulo je i iznemoglo,
- ima slabe oralno-motoričke vještine,
- pogrešno procjenjuje udaljenost između sebe i drugih ljudi i predmeta,
- nema osjećaj za ritam i vrijeme (Kranowitz, 2018).

Senzorna integracija najviše se vidi kroz funkcioniranje tri osjetila- osjetilo dodira, vestibularno osjetilo i proprioceptivno osjetilo.

Osjetilo dodira obuhvaća živce koji se nalaze pod površinom kože, a koji šalju informacije mozgu, informacije o lakom dodiru, boli, toplini i pritisku. Disfunkcija osjetila dodira manifestira se kroz povlačenje prilikom dodira, odbijanje određene hrane zbog teksture ili temperature, odbijanje nošenja odjeće određenog materijala ili teksture, visećih etiketa. Djeca s teškoćama u obradi osjetilnih podražaja često imaju teškoće s kupanjem, šišanjem, rezanjem noktiju i sl. Dijete može izbjegavati igre materijalima od kojih će se zaprljati ili izuzetno jako željeti takvu igru. Dijete se često koristi samo vrhovima prstiju, a ne cijelim šakama. Disfunkcija osjetilnih podražaja može dovesti do povlačenja u sebe, hiperaktivnost i teškoće s održavanjem pažnje (Daniels, Stafford, 2003). Dijete koje ima taktilnu disfunkciju može pretjerano reagirati na dodir, biti preosjetljivo na neočekivani, lagani dodir ili slučajno dodirivanje, brisati sa sebe poljupce te odguravati druge da bi izbjeglo blizinu, preferirati određenu vrstu odjeće i potpuno izbjegavati drugu (Kranowitz, 2018).

Vestibularno osjetilo govori nam u kojem se položaju nalazi tijelo, je li glava uspravna ili sagnuta, oči otvorene ili zatvorene. Odnosi se na strukture u unutrašnjem uhu. Disfunkcija vestibularnog osjetila može se manifestirati na dva različita načina. Dijete može tražiti previše vestibularne stimulacije ili mu i najmanja može djelovati pretjerano. Djeci može biti teško naučiti penjati se i silaziti niz stepenice, spuštati se toboganom, klackati se ili ljuljati. Neka djeca i hodaju nestabilno i mogu djelovati šepRTLjavo. U drugu krajnost spadaju djeca koja cijelo vrijeme traže dodatne vestibularne stimulacije. Djeca koja su stalno u pokretu, u potrazi za novim podražajima. U ovom slučaju radi se o hipoaktivnom vestibularnom sustavu (Daniels, Stafford, 2003).

Proprioceptivna disfunkcija manifestira se kroz šepRTLjavost, sklonost padanju, manjak svijesti o položaju tijela u prostoru, neobične položaje tijela, problema s manipulacijom malim predmetima (patenti, gumbi), pružanje otpora prema novim motoričkim aktivnostima. Za proprioceptivnu disfunkciju veže se motoričko planiranje tj. sposobnost planiranja i obavljanja raznih motoričkih zadataka. Motoričko planiranje usko je vezano za finu motoriku te utječe na spretno držanje žlice, rezanje škarama, zakopčavanje gumba, grafomotoriku i sl. (Daniels, Stafford, 2003).

4. SOCIJALNE VJEŠTINE DJETETA S TEŠKOĆAMA SENZORNE INTEGRACIJE

Teškoće socijalizacije u ranom djetinjstvu često se očituju kao otpor grupnim aktivnostima, odgojnim pravilima i dnevnom rasporedu (Katz, McClellan, 1999). I kod djece urednog procesa socijalizacije može biti izazovan i težak, ali kod djece koja imaju teškoće sa senzoričkim procesiranjem, socijalizacija je često naizgled nemoguć zadatak. Dok se dijete urednog razvoja vješto skriva u igri Skrivača, djetetu s teškoćama senzorne integracije to može biti vrlo težak zadatak radi lošeg osjeta svog tijela u prostoru, motoričkog planiranja ili nespretne izvedbe. Dok dijete urednog razvoja trči i spretno skakuće preko zidića, djetetu s teškoćama senzorne integracije teško je pratiti tu igru. Igra *lovice* koja zna biti vrlo bučna i dinamična, djetetu s teškoćama senzorne integracije može biti prava muka. Teškoće s uključivanjem u zajedničke aktivnosti, bilo organizirane ili spontane, mogu zadavati velike probleme, pa time i teškoće socijalizacije.

Socijalni i emocionalni razvoj djece odnosi se na njihove misli i osjećaje o njima samima i njihovim odnosima s drugima te učenje o upravljanju i izražavanju osjećaja. Već od najranije dobi, uče kako upravljati svojim emocijama te razviti pozitivne odnose s vršnjacima koji ih okružuju i odraslima. Svako dijete je individua za sebe. Ta osobna individualnost utječe na odnos okoline prema djetetu pa posljedično i na socijalne vještine djeteta. Primjerice, odrasla osoba neće isto komunicirati i odnositi se prema djetetu koje je sramežljivo i povučeno kao s djetetom koje je ekstrovertirano i otvoreno (Ljubešić, 2013).

Socijalne vještine omogućuju djeci, ali i odraslima, sudjelovanje u socijalnim interakcijama pa se učenje socijalnih vještina može smatrati cjeloživotnim procesom. Mogu se definirati kao kognitivne funkcije i specifična verbalna i neverbalna ponašanja koja osoba koristi kada ulazi u interakciju s drugima, uključujući verbalne i neverbalne vještine. Razvijanje ovih vještina velik je izazov i za dijete urednog razvoja, dok je kod djece s određenom teškoćom taj izazov puno veći. Ovladavanje socijalnim vještinama jača samopoštovanje, neovisnost i emocionalnu otpornost (Jakobović, 2017).

Socijalizacijom, dijete usvaja norme i zahtjeve, znanja, stavove, vrijednosti i ponašanja koja su mu potrebna da bi funkcioniralo u društvu. Kroz interakciju s vršnjacima, roditeljima, odgojiteljima, učiteljima i drugim osobama iz djetetove okoline, djeca uče socijalne vještine i razvijaju sposobnosti koje su im potrebne da se adekvatno prilagode zahtjevima okoline. Ovi odnosi snažno utječu na cjelokupan razvoj, kognitivni i emocionalni te razvoj samopercepcije (Zuliani, Juričić, 2012).

Djeca s teškoćama senzorne integracije teže se prilagođavaju i često imaju problema sa socijalnim odnosima. Radi snažnih podražaja, ili nedostatka istih, otežane komunikacije, nerazumijevanja okoline i drugih teškoća s kojima se susreću, ova djeca ponekad komuniciraju ugrizom, udaranjem, ispadima bijesa i sl. pa ih okolina često zna prozvati neposlušnom djecom. Djeca urednog razvoja odbijaju se igrati s njima što kod njih izaziva nesigurnost te često stvaraju lošu sliku o sebi (Biel, Peske, 2007).

Djeca s teškoćama u razvoju sve češće borave u skupinama s djecom urednog razvoja, bilo u inkluzivnim skupinama ili skupinama s redovitim programom te su se time svakako povećale interakcije između djece s teškoćama i bez teškoća. Ali, dosadašnja istraživanja pokazala su da su djeca s teškoćama teže prihvaćena u vršnjačkom okruženju. Prijateljstvo je najvažniji odnos s vršnjacima, a na njega može utjecati niža razina socijalne prihvaćenosti. Odgođen razvoj motoričkih, percepcijskih, kognitivnih, jezičnih, komunikacijskih ili socijalnih vještina vjerojatno pridonosi teškoćama djece s teškoćama u razvoju u stvaranju trajnih prijateljstava (Žic, Ralić, 2013). Odvajanje djece s teškoćama u razvoju od djece urednog razvoja u odgojno-obrazovnim ustanovama rezultira odvajanjem takve djece od aktivnosti djece bez teškoća. Obje grupe, odrastajući u grupi sebi sličnih, nemaju priliku uvidjeti i prihvaćati različitosti (Sekulić- Majurec, 1997). Samim time stvaraju se predrasude i duboka mišljenja da bi različitosti trebalo odvajati. Inkluzivne skupine napravile su velik pomak u rješavanju ovog problema. Djeca urednog razvoja u mogućnosti su razviti senzibilitet za djecu s teškoćama, pomoći im i prihvatiti da nisu svi isti i da je to u redu, dok su djeca s teškoćama dobila vršnjake motivatore, pomagače i prijatelje, samim time i poticaj da uz igru više napreduju i osjećaju se jednako vrijednima.

4.1. Socijalne vještine i socijalna kompetencija

Socijalne vještine i socijalna kompetencija često se poistovjećuju, ali ovdje se radi o usko povezanim, ali ne i istoznačnim pojmovima.

Socijalna kompetencija može se definirati kao skup ponašanja i spoznaja koje se reflektiraju kroz uspješnu socijalnu interakciju s vršnjacima. Odnosi se na razvoj i održavanje zadovoljavajućih međuljudskih odnosa prema vršnjacima i odraslim osobama, sklapanje i održavanje prijateljstva te rješavanje sukoba. Socijalno kompetentna djeca lako se upuštaju u društvene odnose i interakcije s vršnjacima, drugom djecom i odraslim osobama. Kroz te odnose njihove socijalne sposobnosti se razvijaju i usavršavaju. Dakle, socijalna kompetencija mogla bi se definirati kao sposobnost u uspostavljanju i održavanju odgovornog i zrelog društvenog ponašanja koje je u skladu s kronološkom dobi pojedinca, a koje se očituje u ostvarivanju i afirmaciji zadovoljavajućih socijalnih odnosa i uspješnoj realizaciji razvojnih zadataka koji se od njega očekuju (Mikas, Roudi, 2012).

Socijalna kompetencija složeniji je pojam od socijalnih vještina. Socijalne vještine obuhvaćaju specifična ponašanja pojedinca, a kompetencija određuje način na koji pojedinac primjenjuje vještinu u socijalnom okruženju. Primjerenom primjenom socijalne vještine postiže se socijalna kompetencija (Zalović, 2016).

Razni autori tvrde (Sindik, Sindik, 2013.; Katz i McClellan, 1999.) da se socijalne vještine djece odražavaju u njihovoj socijalnoj kompetenciji, tj. u odgovarajućim načinima odgovaranja na neprilagođena ponašanja koja pokazuju njihovi vršnjaci.

Socijalne vještine mogu se definirati kao naučeni oblici ponašanja tj. uvježbane sposobnosti. Uče se već od najranije dobi, spontano, imitacijom te metodom pokušaja i pogrešaka. Kasnije kroz život prilagođavaju se socijalnim situacijama. One pridonose uspostavljanju uspješnijih međuljudskih odnosa i osobnom zadovoljstvu. Socijalno vješta osoba komunicira s okolinom tako da ostvari svoje potrebe bez ograničavanja sličnih potreba, prava i želja drugih osoba. To su

najčešće vještine slušanja, započinjanja i održavanja razgovora, postavljanja pitanja, predstavljanja sebe i drugih, zahvaljivanja i pohvaljivanja, traženja pomoći, uključivanja, davanja i slijeđenja uputa, ispričavanja, uvjeravanja, poznavanja i izražavanja tuđih osjećaja, reagiranja na tuđu ljutnju, izražavanja privrženosti, suočavanja sa strahom, pregovaranja, samokontrole, obrane vlastitih prava... Djeca ove vještine najbolje uče kad su u njihovom okruženju pohvala i suradnja, a ne kritika i natjecanje (Ajduković, Pečenik, 1994).

4.2. Utjecaj poremećaja osjetilnih sustava na socijalne vještine djeteta

Disfunkcija senzorne integracije utječe na kvalitetu raznih vještina djeteta, pa time i na socijalne vještine. Svako dijete s teškoćama senzorne integracije individualno je za sebe, pa su tako i vrste teškoće individualne, ali ono što je svima zajedničko je da te teškoće umanjuju kvalitetu života te negativno utječu na sam razvoj djeteta. Razvoj socijalnih vještina izazov je za svako dijete, a za dijete s teškoćama senzorne integracije to je vrlo često nerazumljivo područje s puno prepreka i frustracija. Primjerice, dijete koje zbog senzoričkih teškoća odbija žvakati krutu hranu, može nedovoljno razvijati cijeli govorni aparat. Može se dogoditi da dijete ima usporen govorno-jezični razvoj te da se zbog toga teže uklapa u igru s vršnjacima. U tom slučaju, dijete teže verbalizira emocije, teže se izražava, ima oskudniji vokabular, slabije razumije igru. Zatim, dijete koje je hipersenzibilno često neće biti shvaćeno od strane vršnjaka. Stoga se javljaju teškoće u razvoju socijalnih vještina što za sobom vuče puno drugih teškoća. Dijete se može početi povlačiti u sebe, razvijati agresiju ili frustracije s kojima će se teže nositi (Aryes, 2002).

Razvojem govornih i jezičnih vještina, razvijaju se i socijalne vještine djeteta. Govor je najbolji način za uspostavljanje kontakta, to je osnova socijalne kompetencije. Kako je već rečeno, senzorne teškoće mogu značajno omesti razvoj govornih, posljedično i socijalnih vještina. Za razvoj govora od velike je važnosti rani kontakt očima i pokazna gesta. To je način na koji bebe komuniciraju i ishodišna točka daljnjeg razvoja govora i jezika. Djetetu koje je preopterećeno podražajima, posljedično dekoncentrirano i nervozno, nije u stanju izvoditi zadatke slušanja i govora. Primjerice, djeca s teškoćama vizualnog osjeta, imat će teškoće s kontaktom

očima i fokusom na sugovornika. Smetnje auditivnog osjeta mogu dovesti do ometanog slušanja i teškoća u razlikovanja glasova u govoru. Problemi s govornim aparatom mogu ometati spajanje glasova u riječi. Dijete koje radi teškoća senzorne integracije ne može adekvatno izraziti svoje želje i potrebe, može postati bijesno, tužno ili „neposlušno“, sukladno tome mogu se javiti nepoželjna socijalna ponašanja poput udaranja, bacanja, grizenja ili vrištanja što može dovesti do nerazumijevanja okoline i odbacivanja od strane vršnjaka (Biel, Peske, 2007). Isto tako, nerazumijevanje neverbalne komunikacije može dovesti do nepoželjnog ponašanja.

4.3. Samoregulacija kao zahtjevna socijalna vještina

Samoregulacija je sposobnost osobe da vlada svojim raspoloženjem, da se zna sama umiriti, odgoditi ugodu i podnositi promjene. Da bi se samoreguliralo, dijete mora biti neurološki organizirano tj. sposobno obuzdati unutarnje uspone i padove što djeci sa senzoričkim teškoćama često bude izazov. Djeca s teškoćama senzorne integracije vrlo često imaju problem sa samoregulacijom. Reakcije i na najmanje promjene rutine ili jednostavno loš dan, manjak ili pregršt podražaja, mogu biti pretjerane. Samoregulacija je temelj ostalih djetetovih vještina. Stoga, dijete koje se teško nosi sa senzornim unosom, može imati problema u savladavanju vještina koje zahtijevaju organizirano, fokusirano ponašanje i koncentraciju (Biel, Peske, 2007).

Po Biel, Peske (2007., str.183.-184.), neki pokazatelji samoregulacije djeteta predškolske dobi su:

„Dijete od 6 mjeseci:

- podnosi i uživa da ga se dodiruje i pomiče;
- aktivno održava interes za predmete i ljude dulje od jedne minute;
- ne plače više bez očitog razloga i obično se može samo utješiti.

Dijete od 9 mjeseci:

- pažljivo se igra jednom igračkom u trajanju od dvije ili tri minute;
- zadržava pažnju na slikama i osobi koja mu se obraća govorom.

Dijete od 12 mjeseci:

- pokretom reagira na glazbene ritmove (cupka, hoda s jedne strane na drugu);
- noću spava dvanaest do četrnaest sati, danju jednom ili dvaput po jedan do četiri sata (može prerasti jutarnje spavanje).

Dijete od 18 mjeseci:

- uživa u igrama u kojima se zaprlja (npr. igre hranom, vodom ili sapunom);
- noću spava deset do dvanaest sati, danju jednom po jedan do tri sata;
- određene igračke voli više od drugih.

Dijete od dvadeset i četiri mjeseca

- igra se samo sa sobom u trajanju od nekoliko minuta, svrhovito, aktivno, zapažajući;
- slobodno se igra istražujući boje, plastelin i druge stvari;
- uživa u „hrvanju“.

Dijete od tri godine:

- želi obavljati zadatke samostalno;
- moguće je da više ne spava danju;
- sudjeluje u interakcijama i u igrama koje se izvode u krugu.

Dijete od pet godina:

- izvodi neku aktivnost u trajanju od deset minuta bez nadzora odrasle osobe.“

Odstupanja u navedenim aktivnostima mogu ukazivati na teškoće samoregulacije djeteta.

TABLICA 1. Razvojne faze u postizanju samoregulacijskih sposobnosti male djece

Faze	Očekivana dob	Svojstva
1. Neurofiziološka modulacija	0 do 2-3 mjeseca	Modulacija uzbuđenja, aktiviranje organiziranih obrazaca ponašanja
2. Senzomotorička modulacija	3 do 9 mjeseci+	Promjena ponašanja kao odgovor na događaje i podražaje u okolini
3. Kontrola	12 do 18 mjeseci	Svijest o socijalnim zahtjevima, iniciranje, održavanje, zaustavljanje u tjelesnim aktivnostima, komunikaciji i sl. Usklađivanje, samoinicirano upravljanje
4. Samokontrola	24 mjeseca	Kao gore navedeno; zaustavljanje na zahtjev; ponašanje prema socijalnim očekivanjima u odsutnosti vanjskog promatrača
5. Samoregulacija	36 mjeseci	Kao govore navedeno; fleksibilnost u kontroli aktivnosti u skladu sa zahtjevom promjene u okolini

1. IZVOR: PINJATELA, R. (2012.) Samoregulacija u ranom djetinjstvu. *Paediatrica Croatica*. [Online] 56 (3). str. 237-242. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/89715> [Pristupljeno: 13.08.21.]

Kako je prikazano u Tablici 1., razvoj samoregulacije prolazi kroz pet faza - neurofiziološku modulaciju, senzomotoričku modulaciju, kontrolu, samokontrolu i samoregulaciju. U fazi neurofiziološke modulacije aktiviraju se različite refleksne reakcije kojima dijete modulira stanje uzbuđenja. Ovo razdoblje karakterizira sisanje za utjehu, sisanje ruke za zaustavljanje plača, povlačenje od nametljivih podražaja... Stanja spavanja i budnosti postaju određenija. Iduća faza je senzomotorička modulacija. U ovoj fazi dijete je sposobno posezati i hvatati. U ovoj fazi dijete postaje svjesno utjecaja vlastitog ponašanja na okolinu. U fazi kontrole dijete je sposobno mijenjati svoje ponašanje prateći zahtjeve odraslih. Kontrola ovisi o vanjskim poticajima, prikladnosti ponašanja u određenim situacijama. Samokontrola i samoregulacija uključuju sposobnost slaganja sa zahtjevima, zaustavljanjem ponašanja na zahtjev, ponašanje prema pravilima i očekivanjima. Kod samoregulacije dijete je prilagodljivije i sposobnije odgoditi akciju (Pinjatela, 2012).

4.4. Utjecaj teškoća senzorne integracije na komunikaciju

Sugovornici reagiraju verbalno i neverbalno na ono što netko kaže svojim riječima i postupcima, pokazujući interes pomoću neverbalne upotrebe kontakata očima, gesta i tjelesnog držanja (Giler, 2012).

Zvukovi koje dijete proizvodi u obliku riječi smatramo govorom. To je kompleksna aktivnost koja, iako djeluje jednostavno, to nikako nije. Da bi govor

nastao, dijete prvo mora odlučiti o čemu će govoriti, shvatiti koje glasove treba koristiti i kojim redoslijedom, te mora motorički planirati, kontrolirati disanje, precizno pokretati jezik, usne i vilicu. Slušajući ono što govori, treba kontrolirati jesu li glasovi razumljivi, prave glasnoće, artikulacije i modulacije. Receptivni jezik odnosi se na razumijevanje onog što mu se govori. Ekspresivni jezik odnosi se na način na koji dijete drugima govori ono što misli (Biel, Peske, 2007).

5. ULOGA OKOLINE NA RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA

Razvoj socijalnih vještina te poznavanja i razumijevanja društva pod utjecajem su mnogo čimbenika. Ukoliko dijete odrasta u sredini punoj ljubavi i topline, daljnjim se odrastanjem uspješnije suočava i prevladava zahtjevne situacije jer ima razvijen osjećaj sigurnosti i podrške (Jurčević, Lozančić, 2016). Sredina u kojoj dijete odrasta treba pružati emocionalnu podršku, suosjećanje, prihvaćanje, autentičnost, poštovanje i toplinu (Daniels, Stafford, 2003). Ta sredina od izuzetne je važnosti djeci s teškoćama senzorne integracije jer se zbog svakodnevnih izazova često osjećaju nesigurno i neuspješno.

5.1. Uloga obitelji kao baze razvoja socijalnih vještina

Kvalitetan emocionalni odnos članova obitelji temelj je za daljnji životni put i odrastanje. Baumrind 1973. (prema Katz i McClellan 1997.), govori kako bi svako dijete trebalo imati nekog tko je „lud za njim“, osobu koja je postojano „zaljubljena u njega“ i čije će srce zakucati malo brže kad se ono prvi put nasmiješi, načini prve korake i izgovori prve riječi. Također navodi kako se opća kompetencija djece, uključujući i onu socijalnu, pospješuje autoritativnim, a ne permisivnim ili autoritarnim roditeljskim odgojem što bi značilo da socijalno kompetentna, samostalna djeca najčešće potječu iz obitelji u kojima se miješaju toplina i nadzor, a bliskost i rezerviranost su u ravnoteži.

Dječji socijalni razvoj počinje već u prenatalnom razdoblju stvaranjem prvih emocionalnih veza od strane majke. Nakon rođenja, obitelj je prvi fokus djetetu, bića koja mogu zadovoljiti njegove razvojne potrebe. Javlja se privrženost, najčešće prvo s majkom, ali i s drugim članovima obitelji s kojima u kroz rano djetinjstvo savladava osnovne vještine i mišljenje. Čvrste emocionalne veze stvorene u ranom djetinjstvu temelj su za budući uspješan razvoj djetetovih emocionalnih, socijalnih i intelektualnih vještina (Valjan-Vukić, 2009).

5.2. Stručna služba u vrtiću kao važna podrška

Za integrirani odgoj i obrazovanje presudan je timski rad različitih, pomažućih profesija koje djeluju u odgojno-obrazovnim institucijama (Srok, 2012). Primjerena zdravstvena, rehabilitacijska, psihološka, pedagoška i edukacijska skrb o djeci vrlo je kompleksna pa zahtijeva istodobno uključivanje djece s određenom teškoćom u stručne tretmane različitih pomažućih profesija koje surađuju. Svrha stvaranja stručnih timova je integriranje znanja i iskustva članova tima pri rješavanju istog problema.

Prema Državnom pedagoškom standardu odgoja i naobrazbe (2008.), stručne suradnike u dječjem vrtiću čine pedagog, psiholog i stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila.

Pedagog u vrtiću prati realizaciju odgojno-obrazovnog rada, stručno pridonosi maksimalnoj efikasnosti odgojno-obrazovnih ciljeva, unapređuje cjeloviti odgojno-obrazovni proces, predlaže inovacije, suvremene metode i oblike rada, predlaže, sudjeluje i pomaže odgojiteljima u ostvarivanju programa stručnog usavršavanja i njihova cjeloživotnog obrazovanja, ostvaruje suradnju s roditeljima i pomaže im u odgoju i obrazovanju djece te rješavanju odgojno-obrazovnih problema, surađuje s drugim odgojno-obrazovnim čimbenicima, pridonosi razvoju timskoga rada u dječjem vrtiću te javno predstavlja odgojno-obrazovni rad.

Psiholog prati psihofizički razvoj i napredovanje pojedinačnog djeteta, postavlja razvojne zadatke i skrbi se o psihičkom zdravlju djece, pridonosi razvoju timskog rada u dječjem vrtiću i sudjeluje u stvaranju temeljnih uvjeta za ostvarivanje dječjih prava, prepoznaje djecu s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama (djecu s teškoćama i darovitu djecu) i promišlja razvojne zadatke za njihovo napredovanje prema sposobnostima, radi s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama i njihovim roditeljima na emocionalno-psihološkome snaženju obitelji za kvalitetniju pomoć u odrastanju djeteta, surađuje i sudjeluje u programima stalnog usavršavanja odgojitelja, s roditeljima i lokalnom zajednicom te unapređuje cjelokupan rad u dječjem vrtiću, povezuje se sa zdravstvenim ustanovama i ustanovama socijalne skrbi, koristi se supervizijskom pomoći i sudjeluje u istraživanjima u dječjem vrtiću.

Stručnjaci edukacijsko-rehabilitacijskog profila rade na prepoznavanju, ublažavanju i otklanjanju teškoća djece, utvrđuju specifične potrebe djece s teškoćama i o njima informiraju odgojitelje, ostale suradnike i roditelje, stvaraju uvjete za uključivanje djece u posebne i redovite programe dječjeg vrtića, u suradnji s odgojiteljima, stručnim timom (i roditeljima) utvrđuju najprimjerenije metode rada za svako pojedino dijete te ih primjenjuju u svome radu, surađuju sa zdravstvenim ustanovama i ustanovama socijalne skrbi te drugim čimbenicima u prevenciji razvojnih poremećaja u djece, prate, proučavaju i provjeravaju u praksi znanstvene i teorijske spoznaje s područja edukacijsko-rehabilitacijskih znanosti, unapređuju vlastiti rad i cjelokupan proces uključivanja djece s teškoćama u zajednicu.

6. RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA U VRTIĆU

Polaskom djeteta u vrtić, odgojitelj dijelom preuzima dio roditeljske uloge i zato je odnos s odgojiteljem vrlo važan. Privrženost koju dijete razvija u interakciji s odgojiteljicom vrlo je slična privrženosti koju razvija s majkom. Vrtić je izvor različitih oblika interakcije koje su izvor čitavom nizu dječjih iskustava. Odgojitelj potiče razvoj, pruža emocionalnu potporu, vodi i upravlja, medijator je uspostavljanju i održavanju vršnjačkih odnosa (Klarin, 2006).

Dijete se u skupini mora osjećati sigurno, voljeno i prihvaćeno kako bi razvijalo kvalitetne socijalne vještine. Dijete treba osjetiti emocionalnu podršku, a to će se dogoditi ako boravi u okruženju u kojem vlada prihvaćanje, autentičnost, poštovanje i toplina (Daniels, Stafford, 2003).

6.1. Uloga odgojitelja u inkluziji djeteta s teškoćama senzorne integracije

Odgojitelj je ključna osoba koja će djetetu s određenom teškoćom omogućiti da izvuče najviše moguće iz svakodnevnog boravka u vrtiću. Što se djece s teškoćama senzorne integracije tiče, odgojitelj može napraviti puno.

Kada se govori o prednostima inkluzivnih skupina, odgojitelj treba vješto iskoristiti svakodnevne prilike za socijalne interakcije djece s teškoćama i djece tipičnog razvoja. Trebali bi aktivno poticati interakcije na različite načine. To se može postići kroz aktivnosti u parovima, grupne aktivnosti, u jutarnjem krugu, rasporedom sjedenja... Odgojitelj može odabrati „govorljivu“ djecu i pridružiti ih djeci kojoj se govor sporije razvija jer moć oponašanja i učenja od vršnjaka velika je blagodat boravka u vrtiću.

Jedna od najvažnijih uloga odgojitelja u poticanju socijalnog i emocionalnog razvoja je konstantno modeliranje očekivanog ponašanja. Kako bi u skupini potaknuo razvoj prijateljske zajednice, odgojitelj bi trebao modelirati ponašanja poput poštivanja druge djece, suradnje, kompromisa, izražavanja emocija... Djeca uče oponašajući pa će tako slijediti primjer odgojitelja stoga je od ključne važnosti davanje dobrog primjera. Dok odgojitelj modelira ponašanje, on verbalno izražava proces mišljenja (Daniels, Stafford, 2003).

Na odgojitelju je da u skupini stvori ozračje koje će djecu poticati na učenje o razlikama i prihvaćanje. Djetetu koje se susreće s teškoćama u razvijanju socijalnih vještina, odgojitelj može pomoći ovim metodama:

- osigurati djetetu sigurno mjesto s kojeg će moći promatrati aktivnosti ostale djece,
- Imati ustaljen dnevni ritam u skupini kako bi dijete znalo što će se u kojem trenutku događati tj. omogućiti djetetu predvidivu rutinu kako bi se osjećalo sigurnije,
- nenametljivo poticati dijete na sudjelovanje primjerice pomicanjem igračaka ili materijala, sparivanjem djeteta s drugim u obavljanju nekog zadatka, zadužiti za brigu o životinjici koju imaju u skupini, potaknuti ga na izražavanje kroz likovne aktivnosti,
- služiti se pozitivnim potkrepljenjem: osmijeh, nježan dodir ili pohvala mogu biti vrlo djelotvorni,
- usmjeriti se na trud, a ne na ishod jer dijete s teškoćama treba uložiti puno više truda kako bi postiglo rezultat od djece urednog razvoja,
- ograničiti razinu buke i vizualne stimulacije, svaka soba dnevnog boravka trebala bi imati tihi kutak u kojem će dijete bit u mogućnosti opustiti se i odmoriti od svakodnevnog žamora i podražajašzo je izuzetno važno u skupinama u kojoj borave djeca s teškoćama,
- dati jasne upute jer djeca trebaju znati što se od njih očekuje,
- pružiti priliku djeci da stječu kontrolu nad svojim postupcima,
- držati se ustaljenih i očekivanih svakodnevnih rutina,
- otvoreno razgovarati s djecom o razlikama koje postoje među njima,
- pružiti djeci priliku za samostalno djelovanje,
- poticati suradničke aktivnosti da bi se kod sve djece poticao socijalni razvoj (Katz, McClellan, 1999).

6.2. Pomoć vršnjaka u razvoju socijalnih vještina djece s teškoćama

Zadovoljavajući odnosi s vršnjacima osiguravaju kontekste za široki raspon socijalnih i intelektualnih poticaja, izazova i učenja. Socijalna iskustva u prvih pet ili

šest godina života osiguravaju temelje na kojima počivaju svi budući odnosi (Katz, McClellan, 1999).

Kvaliteti integriranog odgoja i obrazovanja pridonosi vršnjačka pomoć koja se temelji na činjenici da vršnjaci mogu pomoći u uspostavljanju prijateljskih veza kroz zajedničke vršnjačke aktivnosti. Vrlo često, djeca nisu spremna određene probleme podijeliti s odraslima jer smatraju da ih oni neće razumjeti pa bi radije te brige dijelili s vršnjacima. Vršnjačka pomoć svodi se na planirano i strukturirano korištenje znanja, vještina i iskustava djece, kako bi razumjela, poduprla, informirala i pomogla drugima u razvoju vještina te kako bi sudjelovala u razvoju samopouzdanja djece kojima je pomoć potrebna (Bouillet, 2010).

Vršnjaci mogu pružiti konkretnu pomoć djeci s teškoćama u razvoju, prepoznati i uključiti nesigurnu i izoliranu djecu u vršnjačke skupine, ciljano razgovarati s njima, poticati socijalne aktivnosti... Kako govori Bouillet (2010.), vršnjačke interakcije u procesu odgoja i obrazovanja bit će učinkovite ukoliko odgojitelji budu obraćali pozornost na slijedeće činjenice:

- vršnjačke se interakcije temelje na načelu da su djeca sposobna istodobno učiti i podučavati te to načelo nalaže otvorenost odraslih, da i sami u tom procesu budu oni koji uče i podučavaju,
- odgojno- obrazovni proces temeljen na vršnjačkim interakcijama zahtijeva pažljivo planiranje grupnog rada, uključujući i predviđanje uloga članova skupine,
- korištenje vršnjačke potpore u odgojno-obrazovnom procesu podrazumijeva odustajanje od tradicionalnih programa kreiranih za posebne obrazovne potrebe te usmjerenje energije na kreiranje grupnih aktivnosti koje će pridonijeti cjelovitom i smislenom razvoju socijalnih, akademskih i drugih vještina djece,
- preduvjet aktivnog uključivanja vršnjaka u integrirani odgoj i obrazovanje je prihvaćanje i razumijevanje nediskriminirajuće životne filozofije koja jamči jednako prihvaćanje sve djece u odgojnoj skupini,
- odgojitelji u tom procesu trebaju poduprijeti i prepoznati prednosti sudjelovanja, vođenja i suradnje, a onemogućiti suparništvo, natjecanje i nesuradničke grupne odnose.

6.3. Prilagodba svakodnevice djetetu s teškoćama senzorne integracije

Prema Ziniju (2005), svaki vrtić trebao bi imati oblikovan prostor za senzoričko učenje. Govori kako se najkorisnijim procesom oblikovanja pokazao onaj koji je koristio boje, svjetlo, zvukove i mirise što korespondira s dječjim kognitivnim procesima. Važnost ne treba pridavati samo unutrašnjem rasporedu ili namještaju već bogatstvu senzoričkih podražaja koje nude materijali u prostoru. Trebalo bi koristiti raspon kromatskih boja s puno nijansi, a ne crveno-žuto-zelene koje odrasli često povezuju s djecom.

Što se osvjetljenja tiče, prostor bi trebao biti osvjetljen iz različitih izvora - običnim žaruljama, fluorescentnom svjetlošću, prigušenom svjetlošću i halogenom svjetlošću kako bi se optimalno, ovisno o aktivnosti i situaciji, osvjetljenje moglo adekvatno koristiti. Sa svjetlom bi trebalo moći stvarati sjene, trebala bi biti jednako raspršena, imati različito temperirane boje (toplo bijelo, hladno bijelu, ružičasto bijelu...).

Materijali bi trebali biti raznoliki i bogati te stvarati multisenzorni ambijent. Površine bi trebale biti glatke i grube, mokre i suhe, neprozirne, svijetle, prozirne i transparentne (Zini, 2005).

Kako bi dijete koje ima teškoće sa senzornom integracijom dobilo najbolju moguću skrb, izuzetno je važno da odgojitelji, roditelji i terapeuti budu partneri te da odgojitelj dobije sve moguće informacije kako bi što kvalitetnije mogao prilagoditi aktivnosti, prostor i program općenito, djetetu s teškoćom. Odgojitelj može pripremiti razne vrste aktivnosti temeljene na senzornom unosu koji je djetetu potreban. Važno je napomenuti da su aktivnosti kojima se potiču senzorni unosi, aktivnosti koje su dobre za svu djecu, ne samo djecu s teškoćama senzorne integracije.

6.2.1. Aktivnosti za proprioceptivni unos

Dijete može skakati po mini trampolinu ili sa stabilne površine na meke. Mogu se voziti „tačke“. Odrasla osoba drži dijete za gležnjeve, a dijete hoda na rukama. Može se ritati nogama kao magarac, hodati kao pauk, skakati kao žaba... Dijete u šetnju može nositi ruksak s igračkama ili bocom vode ali treba biti oprezan da ne bude pretežak. Proprioceptivni unos može se postići i baratanjem čekićem,

bacanjem, višenjem, poskakivanjem, povlačenjem, provlačenjem, pranjem, brisanjem...

6.2.2. Aktivnosti za vestibularni unos

Vestibularni unos može se dobiti vrtnjom i ljuljanjem, a u manjoj mjeri i kretanjem. Sporo i dinamično ljuljanje umiruje, a naglo ljuljanje djeluje stimulirajuće. Ljuljanje kod djeteta s teškoćama senzorne integracije treba pratiti. Treba provjeravati na koji način integrira osjete iz unutarnjeg uha. Treba pratiti kako reagira na ljuljanje i zaustavljanje, uspostavlja li kontakt očima, smije li se ili ljuti, vrti li mu se, je li mu to previše podražaja ili mu treba još. Vrtanja je također dobar izbor kod vestibularnog unosa. Treba paziti da dijete nije preosjetljivo pa vrćenje treba biti umjereno. U sobi dnevnog boravka za vrćenje može poslužiti uredska stolica, viseća špaga ili stropna ljuljačka u obliku čahure (Biel, Peske, 2007).

6.2.3. Aktivnosti za auditivni unos

Auditivni unos može se potaknuti raznim igrama. Odgojitelj dijete može potaknuti da prepozna i imenuje zvuk zatvorenih očiju (otvaranje i zatvaranje ormara, gužvanje papira, pljeskanje dlanovima, stupanje nogama, lupkanje o staklo ili neki drugi materijal, zvuk zvečke...). Može ga potaknuti da prepozna izvor zvuka. Primjerice, dok dijete sjedi zavezanih očiju, proizvoditi isti zvuk s različitih lokacija dok dijete prstom pokazuje otkud zvuk dolazi. Također može osmisliti glazbenu aktivnost u kojoj će pjesmica biti pjevana različitom glasnoćom, ovisno o brzini pljeskanja dlanovima. Kad odgojitelj plješće brzo, pjesmica se pjeva glasno, dok kada plješće sporo, pjesmica se pjeva tiho. Odgojitelj može osmisliti aktivnost izrade zvečki od materijala skupljenih vani te prepoznavanja materijala kojim je punjena putem zvuka. Odgojitelj može organizirati tematske šetnje. Primjerice, djeci može podijeliti kartice sa slikama objekata koji vani proizvode zvukove, a na djeci je da križaju objekte čije su zvukove čuli. To može biti zvuk automobila, pjev ptica, šuškanje lišća, razgovor ljudi ili škripanje ljuljačke (Maslovarić i sur., 2016).

6.2.4. Aktivnosti za olfaktorni unos

Olfaktorni unos može se postići isprobavanjem različitih mirisa. Odgojitelj djetetu može staviti povez za oči i prinosti mu razne mirise. Na djetetu je da pogodi što je. Za djecu starije predškolske dobi, igra se može proširiti imenovanjem boje pomirisanog. Primjerice, ukoliko dijete prepozna miris kave, da kaže „smeđa“, miris naranče „narančasta“, jabuke „zelena“... Prilikom obroka, odgojitelj može poticati dijete da prvo pomiriši posluženu hranu. Također može koristiti lampe za eterična ulja (Maslovarić i sur., 2016).

6.2.5. Aktivnosti za gustativni unos

Gustativni unos može se potaknuti različitim namirnicama. Prije voćnog obroka, odgojitelj može zamoliti dijete da žmureći pogodi koje će voće jesti tog dana. Može potaknuti dijete na razgovor o okusu. Odgojitelj može osmisliti aktivnost prepoznavanja različitih okusa. Primjerice, dijete degustirajući namirnice poput octa, limuna, šećera govori je li namirnica kiselog, slatkog, gorkog ili slanog okusa (Biel i Peske, 2007).

6.2.6. Aktivnosti za taktilni unos

Maštovit odgojitelj može organizirati pregršt aktivnosti putem kojih će kod djece postići taktilni unos. Za ove vrste aktivnosti treba pripremiti raznovrsne materijale različitih tekstura, temperatura, oblika... Uz pomoć djece, odgojitelj može napraviti domaći plastelin (Krkač Vadlja, Petković, 2015). Osim što potiče taktilni unos, djeluje i na druge senzorne unose. Kreativni odgojitelj može se poslužiti eteričnim uljima, ružinom vodicom i sl. kako bi potaknuo olfaktorni unos pa tako ružičasti plastelin može mirisati na ružu, zeleni na metvicu, narančasti na naranču... Nadalje, pijesak je odličan materijal za poticanje taktilnog unosa. Igrama u pijesku može se dodati voda te različiti kalupi, čaše, sita i drugi pribor. Odgojitelj djeci može ponuditi zdjelice s različitim sitnim materijalom kako bi ga djeca proučavala, primjećivala razlike u boji, teksturi, ponašanju pri manipuliranju (pijesak, zemlja, palenta, brašno, riža koja može biti obojena...). Dodir, masaže, mazanje kremom, igra s pjenom, skakanje po lokvicama, igre u blatu, hodanje po različitim podlogama,

sve to potiče taktilni unos. Iako se putem ruku unosi najviše taktilnih podražaja, odgojitelj ne bi trebao pridavati manju pažnju ostalim dijelovima tijela, poput stopala (Maslovarić i sur., 2016).

6.2.7. Aktivnosti za vizualni unos

Kako bi se potaknuo vizualni unos, odgojitelj može pripremiti pregršt različitih aktivnosti. Jedna od njih je prepoznavanje obrisa. Odgojitelj unaprijed crta obrise nekih predmeta iz sobe na papiru (kockica, čaša, žlica, papuča...) te ih zatim djeca traže po sobi i spajaju s obrisom. Zatim može pripremiti poticaje u obliku različitih umetaljki ili igri uparivanja oblika i boja. Vizualni unos, kao i druge unose, potaknuti će i igra s balončićima, igra sjenama, istraživanje povećalom, dalekozorom, različite slikovnice i sl.

Treba biti oprezan i paziti na znakove senzorne preopterećenosti jer je živčani sustav djece s teškoćama senzorne integracije vrlo hirovit i može snažno reagirati na senzorni unos. Uvijek treba pratiti reakcije djeteta i njegovo ponašanje (Biel, Peske, 2007).

7. ANALIZA SLUČAJA

7.1. Opći podaci

Melani¹ je šestogodišnja djevojčica s teškoćama senzorne integracije. Rođena je iz prve, kontrolirane i uredne trudnoće. Već od ranog djetinjstva pojavio se hipertonus mišića pa je, kao beba, bila „kruta“ te se često izvijala u luk. Prve tri godine života sjedila je u „W“ sijedu, a stajati je naučila prije nego sjediti. U rukama je često držala plastičnu žlicu, tzv. „stabilizator“. Prohodala je u dobi od 13 mjeseci.

Naknadnom genetskom analizom otkriveno je da je uzrok teškoća senzorne integracije mikroduplicacija dijela 22. kromosoma (22q11.21).

7.2. Prepoznavanje problema

Teškoće su se javljale od ranog djetinjstva, a odstupanja u razvoju otkrivena su kada je djevojčica krenula u jaslice, s godinu i tri mjeseca. Odgojiteljice su primijetile da se djevojčica rijetko odaziva na poziv i ne reagira na glasne i iznenadne zvukove te su pozvale stručnu suradnicu pedagoga koja je ujedno i senzorni terapeut. Povremeno je dolazila u vrtić i pratila djevojčicu.

Primijetila je da se često ne odaziva na poziv, kontakt očima je bio oskudan, kao i pokazna gesta. Hod je bio nestabilan i vrlo je često gubila ravnotežu. Rijetko se upuštala u igre u čučnju. Glava je često bila u istom položaju u odnosu na vrat i trup te se okretala cijelim tijelom bez rotacije. Mišićni tonus djelovao je sniženo. Sjedila je u „W“ sijedu. Nije uspostavljala socijalni kontakt s drugom djecom ili tražila pomoć odraslih. U skupini se neprestano kretala i rijetko odmarala. Nakon duljeg promatranja, roditeljima djevojčice pripremila je opsežnu procjenu s preporukama za daljnje korake.

Roditelji su djevojčicu odveli na pregled audiologa, oftalmologa, psihologa, neurologa, edukacijskog rehabilitatora, fizijatra, logopeda te na procjenu u Centar za ranu intervenciju, Centar za rehabilitaciju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta te procjenu pedagoga senzorne integracije (Procjena prema senzorno-integrativnom pristupu SIAT).

¹ Ime djevojčice izmišljeno je radi zaštite privatnosti. Roditelji djevojčice suglasni su s prikazom analize slučaja.

7.3. Osjetilni sustavi u dobi od 2 godine

U ovoj dobi rađena je većina procjena edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka, a teškoće senzorne integracije bile su najviše izražene.

7.3.1. Taktilni sustav

Djevojčica je hiposenzibilna na taktilni unos. Ne smeta joj bodljivav tepih, staje na sve taktilne ploče, jastuke, hoda po taktilnim stazama, sjedi u bazenu s lopticama, dodiruje i sjedi u kamenčićima, pokazuje interes za različitim teksturama. Pokazuje poseban interes za masom za modeliranje, igru rižom, raznim zrnjem, vodom, pucketavom pjenom te pjenom za brijanje. Hranu rado istražuje taktilno, razmazujući ju po rukama.

7.3.2. Vizualni sustav

Djevojčica u ovoj dobi pokazuje hiposenzibilitet vizualnog sustava vrlo opreznim kretnjama poput silaženja s ljuljačke, silaženjem niz stepenice ili sa zidića, ali uskoro, po pregledu oftalmologa, otkriven je strabizam i dioptrija što se može pripisati opreznijim motoričkim aktivnostima i teškoćama prelaska s jednog uzorka tepiha na drugi. Djevojčica je ujedno hipersenzibilna na jako svijetlo. Prijelazak iz mračne prostorije na vanjski, osunčani prostor, za nju je vrlo dramatičan i ponekad dovodi do tantruma. Ukoliko je sunce prejako, boravak na vanjskom prostoru za nju je težak. Postaje razdražljiva i pokriva oči rukama.

7.3.3. Auditivni sustav

Auditivni sustav urednog je senzibiliteta. Djevojčica registrira zvukove, prati njihov izvor. Počela se redovito odazivati na ime. Ne voli glasne zvukove, ali ih može tolerirati. Povremeno pokriva uši kad čuje glasnije zvukove ili žamor.

7.3.4. Olfaktorni i gustativni sustav

Djevojčica pokazuje hipersenzibilitet olfaktornog i gustativnog sustava. Odbija jesti topliju hranu. Mlaku juhu smatra vrućom. Odbija jesti krute komade. Komadiće hrane veće od zrna graška pljuje, vrlo često uz refleks povraćanja. Ne voli jače začinjenu hranu niti hranu intenzivnog mirisa.

7.3.5. Propriocepcija

Djevojčica je proprioceptivno hiposenzibilna. Često drži otvorena usta, želi hodati po bodljikavom i biti bosa, sviđa joj se stajati u kadici s kamenčićima, lupa nogama dok hoda, gura ruke i noge u posudu s rižom, stalno je u pokretu.

7.3.6. Vestibularno osjetilo

Hod je nestabilan, lako gubi ravnotežu. I dalje rado koristi „stabilizatore“, ali ih u ovoj dobi brzo odbacuje kad nađe zanimaciju za igru. I dalje sjedi u „W“ sijedu. Nestabilno zaobilazi i prelazi preko prepreka te je nestabilna na promjenjivim površinama u senzornoj dvorani. Ne skače na trampolinu, ne odvaja se od površine. Odbija se ljuljati, osim u parku u ljuljačci za bebe s okvirom. Vrlo oprezno silazi sa zidića. Boji se hodanja po šljunku na plaži. Izuzetno se boji mora.

7.4. Socijalne vještine u ranom djetinjstvu

Djevojčica se uglavnom odaziva na ime. Ukoliko je zaokupljena u igri, potrebno ju je dozvati više puta. Sve češće uspostavlja kontakt očima i koristi ga u komunikacijske svrhe. Ulazi u interakciju s roditeljima i drugim ljudima iz okoline ali je često nerazumljiva zbog usporenog govorno-jezičnog razvoja. U interakciji se zadržava kraće i rjeđe ju potiče sama, češće ovisi o angažmanu odraslog. Ne može sudjelovati u razgovoru, već samo daje odgovore na pitanja. Facijalna ekspresija je bogata, usmjerena prema sugovorniku i primjerena situaciji. Usvojena je združena pažnja. Rjeđe vraća pogled s predmeta prema sugovorniku, češće ako je sugovornik blizu. Teže verbalizira emocije pa se stoga javljaju frustracije u odnosima s vršnjacima.

7.5. Terapije i podrška stručnjaka

Ubrzo nakon prepoznavanja problema, djevojčica je krenula na razne terapije, treninge i individualne rehabilitacije. Redovito je praćena od strane mnogih stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijskog profila. Odlazila je na terapije senzorne integracije, fizikalnu i radnu terapiju, logopedске vježbe, motoričke vježbe s kineziologom, gimnastiku, plivanje, jahanje, muzikoterapiju te razne druge radionice.

Uz podršku stručnjaka, ali i svakodnevni rad kod kuće s roditeljima postigla je jako puno.

S tri godine opet je krenula u vrtić, u mješovitu skupinu koja je s vremenom postala inkluzivna pa je osim dva odgojitelja, naknadno zaposlen i rehabilitator. U vrtić povremeno dolazi fizioterapeut s kojim u dvorani radi motoričke vježbe. Praksa je pokazala da su vršnjaci izvrsni terapeuti i da se uz njih može puno postići. Djevojčica je polaskom u vrtić puno napredovala iako je imala vrlo tešku adaptaciju.

Nakon nekoliko godina čekanja, stigao je nalaz genetske analize koji je dao odgovor zašto se sve to događa. Potvrđena je mikroduplikacija dijela 22. kromosoma (22q11.21) za koju se vežu razvojne teškoće, prvenstveno usporen govorno-jezični razvoj te teškoće senzorne integracije.

7.6. Djevojčica u dobi od 6 godina

Nakon nekoliko godina marljivog rada, djevojčica je savladala mnogo prepreka i puno je napredovala. Više se ne boji plaže i mora, već uživa u plivanju i ljetu. Rado se ljulja, skače, provlači i prihvaća motoričke izazove. Voli zagrljaje, topla je i draga prema drugima. Samoinicijativno ulazi u socijalne interakcije. Koristi geste i drugu neverbalnu komunikaciju. Govor je napredovao ali i dalje posjećuje logopeda. Vrlo je empatična i stalo joj je da se ljudi u njenoj okolini osjećaju dobro. I dalje odlazi na radnu terapiju te kod kineziologa s kojim radi motoričke vježbe. Terapeute prihvaća kao svoje prijatelje i s njima puno postiže. Naučila je nositi se s izazovima senzorne integracije. Fokusira se na aktivnosti koje joj odgovaraju i u kojima je dobra, a izbjegava one u kojima se osjeća nesigurno.

Ovo je primjer iz prakse koji pokazuje kako rano prepoznavanje problema može učiniti mnogo. Također ukazuje na važnost postojanja adekvatnog kadra u vrtiću koji će na vrijeme otkriti određena odstupanja u razvoju te potaknuti roditelja na daljnje akcije jer takva odstupanja roditelji često ne primjećuju. Podrškom rehabilitatora i ostalih stručnjaka u ranoj dobi iskorištava se period u kojem se može postići najviše i omogućiti djetetu da ostvari svoj puni potencijal.

8. ZAKLJUČAK

Stjecanje socijalnih vještina svakom djetetu je izazovno. To je težak put pun nerazumljivih situacija u kojem često nema crno-bijelih pravila. Kad djetetu, uz izazove koje same socijalne situacije nose, dodatne teškoće radi disfunkcionalna senzorna integracija, put do socijalno kompetentne osobe može biti vrlo trnovit.

Djeca koja pate od ovog poremećaja, teškoće imaju već od rođenja, a poznato je da se socijalne vještine počinju razvijati u prenatalno doba. Kontakt očima, osnova verbalne i neverbalne komunikacije, uslijed suviše podraženog osjetilnog sustava u ranom djetinjstvu, može pasti u drugi plan. Često dolazi do usporenog govorno-jezičnog razvoja, nedovoljno razvijene fine i grube motorike, problema s održavanjem ravnoteže, lošeg osjeta vlastitog tijela u prostoru i drugih kočnica urednog razvoja. Sukladno tome, djeca s disfunkcionalnom senzornom integracijom trebaju dodatnu podršku u razvoju socijalnih vještina.

Najvažnija podrška je ona koja dolazi od strane obitelji koja djetetu pruža osjećaj zaštićenosti, ljubavi, topline i zajedništva. Uz članove obitelji, dijete od najranije dobi uči o međuljudskim odnosima i komunikaciji te razvija vlastite socijalne vještine. Članovi obitelji, naročito roditelji, imaju važnu i često tešku ulogu u poticanju razvoja djeteta sa senzoričkim teškoćama, a to je prepoznavanje i prihvaćanje problema te razumijevanje važnosti pravovremene reakcije i uključivanja stručnjaka koji će, osim što će djetetu pružiti podršku koju treba, educirati roditelje kako bi svom djetetu mogli pružiti adekvatne uvjete za ispunjenje njegovog punog potencijala.

Dakle, uz adekvatnu podršku djetetove okoline, moguće je postići jako puno. Iako se disfunkcija senzorne integracije ne može izliječiti, svako dijete s vremenom će naći načine na koje će se lakše nositi s tim problemom i svakodnevnim izazovima koje nosi. Uz pravovremenu reakciju i rad koji je težak, ne samo za dijete, već i za roditelje, odgojitelje i druge osobe uključene u odgoj djeteta, direktno se može utjecati na socijalne vještine te samu kvalitetu života u odrasloj dobi.

9. LITERATURA

1. AJDUKOVIĆ, M. i PEČNIK, N. (1994.) *Nenasilno rješavanje sukoba*. Zagreb: Alinea.
2. AYRES, J. A. (2002.) *Dijete i senzorna integracija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
3. BIEL, I. i PESKE, N. (2007.) *Senzorna integracija iz dana u dan*. Buševac: Ostvarenje.
4. BOUILLET, D. (2010.) *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
5. BUJAS PETKOVIĆ, Z., FREY ŠKRINJAR, J. i sur. (2010.) *Poremećaji autističnog spektra, značajke i edukacijsko-rehabilitacijska podrška*. Zagreb: Školska knjiga.
6. DANIELS, E. i STAFFORD, K. (2010.) *Kurikulum za inkluziju*. Zagreb: Biblioteka Korak po korak.
7. GILER, Z. (2012.) *Ja to znam i mogu*. Zagreb: Kosinj.
8. Hrvatski sabor [Online] Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html. [Pristupljeno: 14.08.2021.]
9. JAKOBOVIĆ, M. (2017.) Socijalne priče u radu s učenicima s poremećajem iz spektra autizma. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*. [Online] 63 (1). str. 161-166. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/193890> [Pristupljeno: 31.07.21.]
10. JURČEVIĆ LOZANČIĆ, A. (2016.) *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
11. KATZ, L. G. i McCLELLAN, D.E. (1999.) *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije, uloga odgajateljica i učiteljica*. Zagreb: Educa.
12. KLARIN, M. (2006.) *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
13. KOVAČIĆ KLEMEN, K., KUPREŠAK, M. (2016.) Prostorno-materijalno okruženje kao sastavnica poticanja senzorne integracije. *Život i škola: časopis*

- za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja. [Online] 62 (3). str. 207-216. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/177049> [Pristupljeno: 08.09.21.]
14. KRANOWITZ, M.A. (2018.) *Igre za senzornu integraciju, aktivnosti za djecu s teškoćama u osjetilnoj obradi*. Lekenik: Ostvarenje d.o.o.
15. KRKAČ VADLJA, L. i PETKOVIĆ, M. (2015.) Senzorna integracija. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. [Online] 20 (77/78). str. 26-28. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/169924> [Pristupljeno: 25.07.21.]
16. LJUBEŠIĆ, M. (2013.) *Temelji ranog djetinjstva*. Zagreb: Hurid.
17. Maslovarić, B. i sur. [Online] Zbirka igara i aktivnosti. <https://www.issa.nl/sites/default/files/u290/Compendium%20of%20Games%20and%20Activities%20for%20Children%20compressed.pdf>. [Pristupljeno: 08.09.2021.]
18. MIKAS, D., ROUDI, B. (2012.) Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja. *Paediatrica Croatica*. [Online] 56 (1). str. 207-214. Dostupno na - https://more.rivrtici.hr/sites/default/files/socializacija_djece_s_teskocama_u_razvoju_u_ustanovama_predskolskog_odgoja.pdf [Pristupljeno: 16.07.21.]
19. Nepoznat autor [Online] Da li me poznaješ? https://www.google.com/search?q=senzorna+integracija&sxsrf=ALeKk00jSullkEQa2kD_laVh0KVDib7TSA:1629128232980&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwi1uPrM77XyAhWagf0HHaFjAaEQ_AUoAXoECAIQAw#imgrc=2RsYtVYrpaAzJM. [Pristupljeno: 14.08.2021.]
20. Nepoznat autor [Online] Građa i uloge osjetila. <https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/4f77c550-2b26-4717-b65e-82b845685f3f/biologija-8/m03/j05/index.html>. [Pristupljeno: 14.08.2021.]
21. PINJATELA, R. (2012.) Samoregulacija u ranom djetinjstvu. *Paediatrica Croatica*. [Online] 56 (3). str. 237-242. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/89715> [Pristupljeno: 13.08.21.]
22. RATHUS, S. A. (2001.) *Temelji psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
23. SEKULIĆ-MAJUREC, A. (1997.) Integracija kao pretpostavka uspješnije socijalizacije djece i mladeži s teškoćama u razvoju: očekivanja, postignuća, perspektive. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*.

- [Online] 6 (4-5). str. 537-550. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/31662>
[Pristupljeno: 19.07.21.]
24. SINDIK, Z., SINDIK, J. (2013.) Taksonomizacija nepoželjnih oblika ponašanja i socijalnih vještina kod predškolske djece. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*. [Online] 4 (2). str. 123-127. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/113584> [Pristupljeno: 14.07.21.]
25. SROK, N. (2012.) Odgajatelji i stručni suradnici u savjetodavnoj ulozi. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. [Online] 18 (70). str. 19-21. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/123767> [Pristupljeno: 28.06.21.]
26. VALJAN-VUKIĆ, V. (2009.) Obitelj i škola- temeljni čimbenici socijalizacije. *Magistra ladertina*. [Online] 4 (1). str. 171-178. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/50946> [Pristupljeno: 13.08.21.]
27. ZALOVIĆ, T. (2016.) *Trening socijalnih vještina u prevenciji ovisnosti*. Osijek: Centar za nestalu i zlostavljenu djecu, Osijek.
28. ZGLAVNIK, M. (2005.) Osjetilno učenje - senzorna integracija. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. [Online] 11 (41). str. 2-5. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/178005> [Pristupljeno: 27.07.21.]
29. ZINI, M. (2006.) Vidi, osluhni, dodirni, okusi, pomiriši i voli. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. [Online] 12 (44). str. 15-17. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/177825> [Pristupljeno: 19.07.21.]
30. ZULIANI, Đ., JURIČIĆ, I. (2012.) Socijalizacija djeteta s mentalnom retardacijom u predškolskoj ustanovi. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*. [Online] 7 (14). str. 17-30. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/78841> [Pristupljeno: 31.07.21.]
31. ŽIC RALIĆ, A. (2013.) Prihvaćenost i prijateljstvo djece i mladih s teškoćama u razvoju. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. [Online] 22 (3). str. 435-453. Dostupno na - <https://hrcak.srce.hr/110153> [Pristupljeno: 12.07.21.]

SAŽETAK

U prvom, teorijskom dijelu rada, nalaze se osnovne informacije o senzornoj integraciji i senzomotornom razvoju. Govori se o osjetilnim sustavima te su prikazane značajke svih sedam- dodira, vida, sluha, njuha, okusa, propriocepcije i vestibularnog osjetila. Vidljivo je na koji način disfunkcija senzorne integracije dovodi do teškoća u razvoju djeteta i funkcioniranja u svakodnevnom životu. Također su prikazani znakovi koji na te teškoće utječu. Nadalje se govori kako teškoće djece koja pate od disfunkcije senzorne integracije utječu na razvoj njihovih socijalnih vještina i s čime su sve povezana kad se govori o socijalnim odnosima, važnosti okoline u prepoznavanju problema i poduzimanju potrebnih koraka kako bi se djetetu s teškoćama senzorne integracije pomoglo na odgovarajući način te kako vrtičko okruženje utječe na razvoj socijalnih vještina djece sa senzoričkim teškoćama.

U drugom, praktičnom dijelu, prikazana je analiza slučaja djevojčice Melani u kojoj je prikazano na koji su način teškoće senzorne integracije utjecale na njen ukupan razvoj i razvoj socijalnih vještina.

KLJUČNE RIJEČI: senzorna integracija, osjetilo, disfunkcija senzorne integracije, socijalizacija, socijalne vještine, socijalna kompetencija.

SUMMARY

In the first, theoretical part of the paper can be found basic information about sensory integration and sensorimotor development. It is discussed about sensory systems and all seven are shown - touch, sight, hearing, smell, taste, proprioception and vestibular sense. It is evident how the sensory integration dysfunction leads to difficulties in the child's development and functioning in everyday life. There can also be found signs affecting these difficulties. It is further discussed how the difficulties of children suffering from sensory integration dysfunction affect the development of their social skills and what happens when it comes to social relations. Further on, it is discussed how people in child's environment are important in identifying problem, taking the necessary steps to help a child with sensory integration difficulties and how the kindergarten environment affects the development of their social skills.

In the second, practical part is a case analysis of a girl Melani in which it is shown how the difficulties of sensory integration have affected its overall development and the development of her social skills.

KEY WORDS: sensory integration, sense, sensory integration dysfunction, socialization, social skills, social competence.